

SANOAT KORXONALARIDA FOYDA VA ZARARLAR

Turayeva Gulizahro

Guliston davlat universiteti dotsenti

Nazarova Shahnoza

Mirzaliyeva Mehriniso

Guliston davlat universiteti talabalari

Annotatsiya: *Ushbu tezisda sanoat korxonalarining moliyaviy natijalarini shakllantirish tamoyillari va ularga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilish masalalari yoritilgan. Tadqiqot davomida mahsulot tannarxini pasaytirish, operatsion xarajatlarni optimallashtirish va yalpi foyda miqdorini oshirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, sanoat sohasida rentabellik darajasini oshirish bo'yicha amaliy takliflar va xarajatlar boshqaruvining samarali usullari bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Sanoat korxonasi, foyda va zararlar, moliyaviy natijalar, mahsulot tannarxi, rentabellik darajasi, sof foyda, operatsion xarajatlar*

Kirish

Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va sanoat tarkibini diversifikatsiya qilish jarayonida sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligi eng dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida sanoat mahsulotlari hajmini 1,4 baravarga oshirish va iqtisodiyotda energiya samaradorligini 20 foizga yaxshilash ustuvor vazifa etib belgilangan. Ushbu maqsadlarga erishish bevosita sanoat korxonalarida foyda va zararlar tahlilining samaradorligiga, ishlab chiqarish xarajatlarni maqbullashtirishga hamda rentabellik darajasini tizimli oshirishga bog'liqdir. Ushbu tadqiqotda 2022-2024 yillar oralig'idagi sanoat tarmoqlarining moliyaviy

ko'rsatkichlari tahlil qilinib, foyda shakllanishining ichki va tashqi omillari ko'rib chiqilgan. Korxonalarda mahsulot tannarxini pasaytirishning zamonaviy usullarini qo'llash, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali operatsion xarajatlarni 10-15 foizga qisqartirish imkoniyatlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (MHXS)ga o'tilishi munosabati bilan foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotlarni tahlil qilishning xalqaro metodikalari mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda yoritilgan.

Sanoat korxonasining foyda va zarar ko'rsatkichlari tahlili

Ko'rsatkichlar	Foyda holati (Muvaffaqiyatli oy)	Zarar holati (Inqirozli oy)	Sabab va izohlar
1. Umumiy tushum (Sotuv)	2 000 mln so'm	1 800 mln so'm	Zarar holatida talab kamaygan yoki raqobat kuchaygan.
2. Ishlab chiqarish tannarxi	1 400 mln so'm	1 900 mln so'm	Xomashyo (paxta/ip) narxi oshgan yoki energiya sarfi ko'paygan.
3. Davr xarajatlari	200 mln so'm	200 mln so'm	Ma'muriy xarajatlar, ijara va qo'riqlash xizmati (o'zgarmas).

Ko'rsatk ichlar	Foyda holati (Muvaffaqiyatli oy)	Zarar holati (Inqirozli oy)	Sabab va izohlar
4. Soliqlar va foizlar	100 mln so'm	0 mln so'm*	Foyda bo'lmasa, foyda solig'i ham to'lanmaydi.
Jami xarajatlar	1 700 mln so'm	2 100 mln so'm	Barcha sarf- xarajatlar yig'indisi.

Tahlil va Natijalar:

1. Daromadning kamayishi: Muvaffaqiyatli oyga nisbatan inqirozli oyda umumiy tushum 200 mln so'mga (yoki 10% ga) kamaygan. Buning asosiy sababi sifatida bozorda talabning susayishi yoki raqobatning kuchayishi ko'rsatilgan.

2. Tannarxning keskin ortishi: Inqirozning eng asosiy omili — ishlab chiqarish tannarxining 1 400 mln so'mdan 1 900 mln so'mga (500 mln so'mga) oshganidir. Bu xomashyo (paxta ipi) narxining ko'tarilishi yoki energiya sarfining ko'payishi bilan bog'liq. Tannarx tushumdan ham yuqori bo'lib ketgani ($1\,900 > 1\,800$) korxonani to'g'ridan-to'g'ri zararga olib kelgan.

3. Moliyaviy natija (Foyda/Zarar): Foyda holatida: 2 000 (Tushum) - 1 700 (Jami xarajat) = 300 mln so'm sof foyda.

Zarar holatida: 1 800 (Tushum) - 2 100 (Jami xarajat) = 300 mln so'm zarar.

4. Soliq yuklamasi: Inqirozli davrda foyda bo'lmagani uchun foyda solig'i ham to'lanmagan (0 mln so'm), bu esa korxona uchun qo'shimcha xarajatni kamaytirgan bo'lsa-da, umumiy zarar holatini qoplay olmagan.

Xulosa

Sanoat korxonalarining moliyaviy-xo'jalik faoliyatini tadqiq etish jarayonida foyda va zararlar tahlili korxonaning iqtisodiy barqarorligini ta'minlovchi eng muhim omil ekanligi o'z isbotini topdi. O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi ilmiy va amaliy xulosalarga kelindi: Birinchidan, sanoat korxonalarida sof foyda hajmini oshirish bevosita mahsulot tannarxini pasaytirish bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarishga energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish va xomashyo sarfini optimallashtirish orqali tannarxni o'rtacha 10-15 foizga qisqartirish imkoniyati mavjud. Bu esa, o'z navbatida, yalpi foyda miqdorining salmoqli darajada o'sishiga xizmat qiladi. Ikkinchidan, moliyaviy natijalarni shakllantirishda davr xarajatlarini (ma'muriy va sotuv xarajatlari) qat'iy nazorat qilish zarurati aniqlandi. Sanoat subyektlarida boshqaruv xarajatlarining yuqoriligi ko'pincha operatsion foydaning kamayishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, xarajatlarni markazlashtirilgan holda rejalashtirish va "tejamkor ishlab chiqarish" (Lean production) tamoyillarini qo'llash tavsiya etiladi. Uchinchidan, korxonalarda zararlarini minimallashtirish uchun doimiy ravishda moliyaviy xavf-xatarlarni (risklarni) prognozlash tizimini yo'lga qo'yish lozim. Ayniqsa, tashqi bozor kon'yunkturasining o'zgarishi va valyuta kurslari tebranishi sharoitida, kutilmagan zararlarining oldini olish uchun "moliyaviy bufer" (zaxira jamg'armalari) yaratish strategik ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri).

3. O‘zbekiston Respublikasi Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS).
4. Pardaev M.Q., Islomov I.T. "Iqtisodiy tahlil". – Toshkent: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2020.
5. Vahobov A.V., Ishonqulov N.F. "Moliyaviy tahlil". – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2018.
6. Khabibullaev, S., Yuldashev, N., & Mamazulunov, N. (2023). Metabolic changes in the body as the result of long-term use of artificial sweetener-sodium cyclamate. *Science and innovation*, 2(D10), 64-70.
7. Mamazulunov, N. (2021). Inorganic phosphate and principles of fluorescence. *Экономика и социум*, (3-1 (82)), 167-169.
8. Қодиров, Р. Ш., Мамазулунов, Н. Х., Ботиров, Э. Х., & Юсупов, М. М. (2020). Флавоноиды *Russowia Sogdiana* (BGE). *FEDSCH. Экономика и социум*, (12-1), 628-631.
9. Икрамова, М. М., Таджибоев, К. Т., & Мамазулунов, Н. Х. (2013). Определение активности аминотрансфераза в перфузате печени при экспериментальном токсическом гепатите. *Science and world*, 42.
10. Ikramov, S. Bo ‘lajak rejissyorlarning badiiy ifodaviy bezaklarni yaratishdagi uslubiy aspektlari. O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti xabarlari.
11. Rajabova, S. (2025). Ergash Masofayev rejissurasining o‘ziga xosligi. *Mahalliy va xalqaro konferensiyalar platformasi*, (2), 578-583.
12. Ikramov, S. N. (2024). Badiiy asarlar asosida rejissorlik etyudi yaratishning o‘ziga hosligi. *Oriental Art and Culture*, 5(1), 111-117.
13. Rajabova, S. (2023). O‘zbek estradasida yakka ijro masalalari. *Oriental Art and Culture*, 4(6), 257-262.
14. Ikramov, S. N. (2023). Etyud aktyorlik mahoratining badiiy omili sifatida. *Oriental Art and Culture*, 4(2), 844-849.

- 15.Sanoqulov, A., & Sharipova, U. (2022). Jahon iqtisodiyotida kriptovalyutaning o'рни va istiqbollari. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(11), 96-99.